

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ОСВІТИ

УДК 373.2(09):34

СТВОРЕННЯ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ ПІВНІЧНО-СХІДНОЇ СПІЛКИ УГОРСЬКИХ ВИХОВАТЕЛІВ У ЗАКАРПАТТІ

Реро Г.І.

*Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника, м. Івано-Франківськ***Ключові слова:** дошкільний заклад, Північно-Східна спілка угорських вихователів

Вступ. У кінці XIX століття в північно-східній частині Австро-Угорщини, а саме на всій території Закарпаття та Східній Словаччині існувало близько 200 дошкільних закладів. Наявність великої кількості вихователів сприяла об'єднанню їх в Північно-Східну спілку угорських вихователів. Умови створення та діяльності Спілки на території Закарпаття, кількість дошкільних закладів та їх різновиди стосовно мови викладання – описані на сторінках цієї статті.

Публікація має науково-історичну цінність в контексті часу становлення та діяльності Північно-Східної спілки угорських вихователів у Закарпатті.

У наш час поряд з такими важливими чинниками розвитку суспільства, як економіка й політика, пріоритетного значення набуває освіта. Пізнання історії педагогіки України як цілісного явища неможливе без поглибленого об'єктивного дослідження педагогічного минулого її окремих регіонів, які відрізнялися протягом XX століття специфікою їх соціально-політичного, економічного і культурного розвитку.

Метою даної публікації є наведення маловідомих відомостей про об'єднання вихователів у Спілки, з метою кращого поширення ідеї дошкільного виховання та власного досвіду роботи. З виникненням Північно-Східної спілки вихователів у регіоні розгортається активна систематична та цілеспрямована праця педагогів-дошкільників, спрямована на вдосконалення методики роботи в дошкільних закладах Закарпаття кінця XIX століття.

У дисертаційних роботах, ряді наукових праць знайшли відображення питання діяльності культурно-освітніх товариств (Е.Адамек, Г.Білавич, Л.Вовк, З.Нагачевська, С.Сухорський), учительського руху на західноукраїнських землях (Д.Герцюк). Проте діяльність культурно-освітніх товариств та спілок Закарпаття є не достатньо вивченою, що доводить актуальність даної публікації.

У 1836 році в Угорщині з ініціативи графа Лео Фештетіча була створена "Спілка поширення дошкільних закладів в Угорщині". Метою Спілки було поширення мережі дошкільних закладів на

всій території тогочасної Угорщини. Закарпаття в означений період належало до Угорщини, що уможливило вступ освічених осіб, яким не була байдужа доля дошкільця, в члені спілки.

На III загальних зборах Спілки поширення дошкільних закладів в Угорщині (1837 р.) присутнім було роздано по 20 бланків-заяв на членство для поширення їх в районних центрах: Пейч, Відень, Бекеш, Берегово, Помор, Новград [9]. На зборах були присутні почесні представники північно-східної частини Угорщини: Берегівський комітат – перший жупан Дердь Баї й Томаш Етвеш – другий жупан; з Ужанського комітату – Шімон Горват – перший жупан та Вінце Будаї – головний нотаріус; з Марамороського – нотаріуси Пал Остолош і Йозеф Стойка та з Угочанського – Шандор Уйгеї – перший жупан [8]. Незважаючи на присутність серед членів Спілки представників із Закарпаття, угорська влада не дуже звертала увагу на дошкільну освіту закарпатських дітей. Зміни відбулися після створення в 1873 році нового професійного об'єднання під назвою Державна Спілка Вихователів, засновниками якої були П. Карой Сатмарі, Габор Варга, Аладар Дьєрдь (уродженець м. Хуст) [2] та Аладар Молнар. Члени спілки, зокрема і П. Сатмарі Карой, неодноразово бували на Закарпатті з метою пропаганди дошкільної освіти. Розуміючи необхідність створення в регіоні дошкільних закладів, ще більше представників закарпатської інтелігенції почали вступати в Спілку.

У кінці 19 століття у північно-східній частині Австро-Угорщини, а саме по всій території Закарпаття та Східній Словаччині, діяло більше як 200 дошкільних закладів. До 1894 року вихователі, які цікавилися педагогічними новинками, збиралися разом із вчителями на зборах спілки вчителів.

26 лютого 1895 року на зборах Шарошської загальної спілки вчителів, прозвучала пропозиція: вихователям північно-східної території створити власну спілку вихователів.

На збори були запрошені представники Марамороського, Сатмарського, Угочанського, Берегського, Ужанського, Земплинського, Шарошського, Сепешського та Абауй-Тарнівського комітатів

– саме тих комітетів, в яких проживала найбільша кількість неугорськомовного населення, зокрема словаків та русинів-українців. Представники оголосили завдання, якими повинна б займатися новоутворена спілка, а саме: зв'язок дошкільного закладу і школи, питання народного виховання, навчання дітей дошкільного віку угорської мови. Делегати закликали до створення аналогічних спілок в інших районах Угорщини [7].

20 травня 1895 року в Мукачеві в готелі “Зірка” відбулися збори по заключному рішенні щодо створення Північно-східної спілки угорських вихователів. Ця Спілка підпорядковувалася Державній Спілці Вихователів і охоплювала Марамороський, Угочанський, Сатмарський, Берегський, Ужанський, Земплєнський, Шарошський, Сепешський і Абауй-Тарнівський комітати. На жаль, основне завдання, яке поклали перед собою члени Спілки, було розповсюдження угорської мови серед неугромовного населення [7]. Проте існування даної спілки неопосередковано сприяло також поширенню методики роботи в дошкільних закладах та підготовці дітей дошкільного віку до навчання в школі.

Північно-східна спілка вихователів охоплювала райони, в яких окрім угорців (мадяр) проживала значна кількість представників різних національностей, а саме: русини (українці), словаки, румуни, німці та інші. Тому саме члени спілки відчували гострим питання “мадяризації” всього населення. На зборах неодноразово прозвучало, що найлегше навчання мови піддаються діти від 3 до 6 років, тобто діти дошкільного віку, а організоване навчання можливе тільки в стінах дошкільних закладів. Таким чином, чим швидше буде розгалужуватися низка дошкільних закладів, тим швидше стане можливим навчання та пропагування мадярської мови.

Мігай Ланг – директор Пряшівського педагогічного закладу з підготовки вихователів розробив окрему методику навчання неугорськомовних ді-

тей угорської мови. На зборах спілки він часто виступав і навчав вихователів. У журналі “Дошкільне виховання” систематично друкувалися його статті під назвою “Методика закріплення мадярської мови в немадярськомовних дитячих закладах та початкових школах” [10]. Доцільно відмітити, що згідно з методикою Мігая Ланг вихователь, який навчає неугорськомовних дітей повинен досконало володіти мовою даної етнічної групи, щоб забезпечити дитині розуміння тих угорських слів, яких він її навчає. Вихователь повинен порівнювати материнську мову, народні звичаї та обряди з угорськими, щоб виховувати в дитини любов і пошану як до рідної, так і до угорської мови. На його думку, навчати дітей другої мови не можна примусово і грубо, а навпаки, дитина повинна сама зацікавитися та із задоволенням навчатися “необхідній” угорській мові.

Всього на території Угорщини існували дошкільні заклади з такими мовами викладання: угорська, угорсько-німецька, угорсько-словацька, угорсько-волохська, угорсько-русинська, угорсько-хорватська, угорсько-сербська, угорсько-італійська, німецька, словацька, румунська, волохська, сербська, італійська, німецько-волохська. Мовою меншин проводили навчання переважно у більшості літніх дитячих будинках, де основною метою закладу було не розумовий розвиток дітей, а оберігання їх від небезпек, які були закономірними під час весняно-осінніх робіт на полі, та навчання дітей угорської мови. Одномовного дошкільного закладу з русинською мовою викладання не було жодного. У 1895 році з шести існуючих закладів з угорсько-русинською мовою викладання 4 були дитячими садками і 2 літніми дитячими будинками, але до 1898 року кількість їх упала до чотирьох. Залишився діючим всього 1 дитячий садок та 3 літні дитячі будинки (див. таблицю 1) [5]. Більшість неугорськомовних дітей відвідували саме угорськомовні освітні заклади.

Таблиця 1

Дошкільні заклади австро-угорщини за мовою викладання

Мова викладання	Всього в 1895р.	З них			Всього в 1898р.	З них		
		Д/с	Постійний дитячий будинок	Літній дитячий будинок		Д/с	Постійний дитячий будинок	Літній дитячий будинок
Угорська	1683	893	132	658	2.070	1.127	189	754
Угорсько-німецька	82	41	3	38	83	41	3	39
Угорсько-словацька	59	10	3	46	70	8	5	57
Угорсько-волохська	–	–	–	–	53	3	4	46
Угорсько-русинська	6	4	–	2	4	1	–	3

Угорсько-хорватська	4	–	2	2	9	–	4	5
Угорсько-сербська	31	26	1	4	37	29	2	6
Угорсько-італійська	–	–	–	–	2	2	–	–
Німецька	9	2	–	7	23	5	–	18
Словацька	36	---	–	36	31	–	–	31
Волохська	---	----	–	–	39	4	–	35
Сербська	2	1	–	1	3	–	–	3
Італійська	1	1	–	–	1	1	–	–
Німецько-волохська	–	–	–	–	1	–	–	1
Румунська	18	1	–	17	–	–	–	–

Угорське керівництво вірило, що саме через дітей стане можливим навчання дорослого населення. Але інколи це призводило до глибоких конфліктів у сім'ях. Як приклад наводимо історію, яку розповіла вихователька з міста Мокко: “У районі Бігар, де проживала переважна більшість волохів, у скрутний час, коли в літньому дитячому будинку не було коштів, щоб забезпечити годування дітей, діти на обід змушені були ходити додому. Одного разу, після обідньої перерви, хлопчик повернувся в заклад засмучений, а на запитання, що трапилось, він розповів, що коли прийшов додому, то чемно, як годиться справжньому мадяру, привітався:

– Доброго дня, тату.

– Чому ти вітаєшся на мадярській мові, – сердито відповів батько.

– Тому, що я мадярський хлопець.

– Ну, якщо ти мадярський хлопець, – відповів батько, – то не будеш їсти за моїм столом, тому що за моїм столом нема місця для мадяра.

Я не – їв вдома, дорога пані Коті, бо я все ж таки мадяр!” [1].

Такі випадки були непоодинокі, це могло трапитися в будь-якій місцевості, де проживало неугорськомовне населення, і є свідченням того, наскільки серйозно відносилися угорські виховательки до навчання неугорськомовних дітей не тільки мадярської мови, але й відчуття мадярського націоналізму, патріотизму та гідності.

Особливо велику увагу звертали на вибір особи вихователя. Основною вимогою було знання мови, любов і повага до мадярської держави. Програмними були ті вірші, пісні, оповідання та казки, в яких прославлялися мадярський патріотизм, відданість державі, краса мадярської мови. Дітям у приклад ставили мадярського солдата, який ніколи не плаче, не боїться, тому і їм не можна плакати чи боятися, якщо хочуть стати солдатом. Або від свіжого повітря у мадярських дітей рум'яні щічки і т.д. Всі заняття сприяли розвитку у дітей пошани до угорської мови та нації і бажанню вчитися її, щоб бути схожими на “своїх” мадярських героїв. За рахунок цього пригнічувались інші народності, які проживали на території Австро-Угорщини.

Здобути матеріал для роботи з дітьми було дозвільно складно. Дошкільні заклади не були забезпечені відповідною методичною літературою. Не кожний заклад мав можливість випускати журнал “Дошкільне виховання”, тому стало доброю традицією на зборах Спілки вихователів обмінюватися дитячими іграми, віршами, казками та приказками, молитвами та піснями, зібраними в своїй околиці, і, цим самим, готувати собі матеріал для занять з дітьми, який потім друкували в журналі “Дошкільне виховання”, видавали дитячу та методичну літературу.

Члени Північно-східної спілки мадярських вихователів пропагували дошкільне виховання нарівні з початковою школою як галузь народного виховання і часто проводили загальні збори з членами Північно-східної спілки мадярських вчителів. На загальних зборах організовували збір коштів на пожертвування будинку для сиріт вчителів, для фонду ім. Етвеша, на Будинок вчителів та Будинок вихователів, куди б приймали вчителів та вихователів пенсійного віку, які не мають сім'ї і не мають засобів на існування. Про всі рішення, прийняті на загальних зборах, слід було здавати звіт Державній Спілці Вихователів.

Сама Північно-східна спілка вихователів була розділена на відділи: мараморощський, угочанський, берегський, ужанський, земплінський, шарошський, сепешський і абауй-тарнашський відділи з осередками в адміністративних центрах. Завдяки такому розподілу стали можливими частіші зустрічі вихователів на комітатських зборах. У межах комітату легше було обрати тему для обговорення, яка найбільше цікавила саме той адміністративний відділ. На зборах показували практичні заняття з дітьми з різних розділів програми, а друга частина була теоретична і стосувалася обговорення теми, поставленої на засіданні. Ці засідання своєю структурою нагадували теперішні методоб'єднання вихователів, з тією різницею, що на ці “методоб'єднання” сходилися вихователі з цілого району, а в наш час практикують міські методоб'єднання, але це було зумовлено кількістю дитячих садків (див. таблицю 2).

Кількість дошкільних закладів на північно-східній території Австро-Угорщини

№ п/п	Назва комітату	Кількість дошкільних закладів
1	Мараморошський	11 дошкільних закладів
2	Угочанський	11 дошкільних закладів
3	Сатмарський	86 дошкільних закладів
4	Берегський	43 (63?) дошкільних закладів
5	Ужанський	16 дошкільних закладів
6	Земплінський	25 дошкільних закладів
7	Шарошський	12 дошкільних закладів
8	Сепешський	9 дошкільних закладів
9	Абауй-Тарнашський	12 дошкільних закладів

[6; 4]

На території Закарпаття найбільше дошкільних закладів було в Берегському (43) та Ужанському комітатах (16) (див. таблицю 2), аналогічно Берегський та Ужанський відділи Спілки вихователів були обширнішими, частіше проводили зібрання та виносили на обговорення цікаві питання. Під час пошукової роботи було виявлено неточності у констатації даних щодо кількості дошкільних закладів у Берегському комітаті. За даними таблиці 2 [6], в Берегському комітаті в 1895 році діяли 43 дошкільні заклади, а за даними Статистичної книги Угорщини 63 дошкільні заклади, очевидно в статистичні дані вкралася помилка у співвідношенні до кількості дітей (3025 дітей), обумовлена наявністю 43 закладів. Аналогічний висновок підтверджується статистичними даними за 1893/94 (37 д/з) та 1896/97 (40 д/з) [4].

Мова, якою проводили засідання, була угорська. Це зафіксовано в § 20 правового кодексу Північно-східної спілки вихователів [3], але на зборах Закарпатських відділів (Мараморошський, Берегський, Ужанський та Угочанський відділи) часто показували практичні заняття з русинськими дітьми, які на одному рівні розповідали вірші та співали пісні на угорській та русинській мові. Піддавалося гострій критиці, якщо деякі з вихователів спочатку показували заняття русинською мовою. Вважалося великим досягненням, коли діти русинської національності з гордістю декламували ма-

дярські патріотичні вірші типу: “Угорський прапор” („Magyar zászló” Magosrévi Jolán), “Молитва угорських дітей” („Magyar gyermekek imádsága”) та “Березнева молитва” (“Márciusi ima” Gedeon Jerne), “Найкраща картина” („Legszebb kép” Lengyelné M. Etelka) і тд.

Загальні засідання Північно-східної спілки вчителів та вихователів проводилися кожні два роки завжди в різних містах. На збори запрошували представників Міністерства віросповідань та загальної освіти, Королівського педагогічного нагляду, релігійних установ, голів інших, діючих в районі спілок. Для постійних членів Спілки присутність була обов’язкова.

Для розвитку дошкільної освіти на Закарпатті створення Північно-Східної спілки вихователів мало неабияке значення. Члени спілки займалася розповсюдженням дошкільних закладів, сприяли освіті та підвищенню кваліфікації вихователів, проводили ознайомлення з законодавством. Члени Спілки приймали активну участь у загальних зборах Державної Спілки Вихователів, які проводили щороку в Будапешті. З 50-60 учасників 4-5 членів були з Закарпаття. Можливо, що тільки за рахунок бажання угорського керівництва мадяризувати немадярськомовне населення краю, Закарпаття не відставало від інших районів Австро-Угорської монархії щодо розвитку дошкільної освіти.

ЛІТЕРАТУРА

- Balga Zsuzsó Óvodákat kell állítani // Kisdnednevelés.- 9 sz., 1911. - ol. 265-268.
- Gózon Aladárné György Aladár // Magyar Kisdnednevelés és népoktatás.- Eperjes, 1906.- 1 sz. - ol.34-35.
- Láng Miháj Az északkeleti magyarországi kisdnednevelők szakosztálya alapszabályainak tervezete //Magyar kisdnednevelés és népoktatás. – Eperjes, 1895.- 3 sz.- 1-ső évf. - ol. 9-14.
- Magyar statisztikai évkönyv. IV. - Budapest, 1897.- 390-391 lap.
- Magyar statisztikai évkönyv. VIII. – Budapest, 1901. - 321 lap. про мови таблиця.
- Morlin Emil dr. A magyar kisdneddóvás multja és jelene.- Budapest, 1896.- ol.104-105.
- Sárosmezei Általános Tanítóegyesület //Magyar kisdnednevelés és népoktatás. 1895 év.ü 1sz. Eperjes.- ol.19-21.
- Szathmári Károly. A magyar kisdneddóvás és nevelés rövid története. Budapest. 1887. Pest. C 172.. C.48.
- O.L. P.- 1652 1.- 2cs.- 2 tétel.-1836.: A kisdneddóvo intézeteket Magyarországon terjesztő egyesület alakuló gyűlés jegyzőkönyve.
- Láng Miháj A magyar beszéd gyakorlásának módja nem magyarajku kisdneddóvóban és népiskolában //Magyar kisdnednevelés és népoktatás. – Eperjes, 1895.- 3 sz.- 1-ső évf. – ol.11-14.

SUMMARY**THE ESTABLISHING AND ACTIVITY OF NORTH-EASTERN UNION OF HUNGARIAN EDUCATORS IN TRANS-CARPATHIA****Reho H.I.**

There were more than 200 infant schools in the north-eastern part of Austro-Hungary, i.e. over the whole territory of Transcarpathia and Eastern Slovakia at the end of the 19-th century. Correspondingly, the availability of a sufficient number of educators served as the incentive to their unification into North-Eastern Union of Hungarian educators. The circumstances of the formation and activities of this Union on the territory of Transcarpathia, the number of infant schools, their varieties and teaching languages in them have been described in the present article.

Key words: infant school, North-Eastern Union of educators